

received: 2021–10–19

DOI 10.19233/ASHS.2022.12

SPOPAD S PANDEMIJO COVIDA-19 V IZOBRAŽEVALNIH SISTEMIH: PRIMERJALNA ŠTUDIJA KRIZNIH STRATEGIJ, POLITIK IN UKREPOV OBLASTI IZBRANIH DRŽAV V ODZIVU NA PANDEMIJO

Lucija ČOK

Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: Lucija.cok@zrs-kp.si

IZVLEČEK

Primerjalna študija kriznih strategij, politik in ukrepov oblasti v času pandemije covid-19 na vzorcu izbranih evropskih držav (Francija, Nemčija, Italija in Hrvaška) in Slovenije je pregledni znanstveni prispevek k poznavanju stanja in analiza ukrepanja posameznih držav na področju šolstva, temelječ na dokumentih posameznih vlad, vladnih služb, zdravstvenih služb, šol, raziskovalnih inštitutov in strokovnih združenj, predvsem v prvem in drugem valu epidemije covid-19. Izbor ukrepov in posledično njihovo začasno učinkovanje ter ponovno vzpostavljane zelenega stanja v nadaljevanju primerjamo z ukrepi in njihovimi učinki v Sloveniji.

Ključne besede: izobraževalni sistemi, pandemija covid-19, državne strategije in ukrepi, modeli in prilagoditve, primerjalna študija

COPING WITH THE COVID-19 PANDEMIC IN EDUCATION SYSTEMS: A COMPARATIVE STUDY OF CRISIS STRATEGIES, POLICIES AND ACTIONS BY THE AUTHORITIES OF SELECTED COUNTRIES IN RESPONSE TO THE PANDEMIC

ABSTRACT

A comparative study of crisis strategies, governmental policies and measures during the Covid-19 pandemic on a sample of selected European countries (France, Germany, Italy and Croatia) and Slovenia is a scientific review, a contribution to the knowledge, the analysis of the countries' actions in the field of education, based on documents from individual governments, government and health services, schools, research institutes and professional associations centered on the first and second wave of the Covid-19 pandemic. The selection of measures and the consequent temporary effect and re-establishment of the desired situation below elsewhere are compared with the measures and their effects in Slovenia.

Keywords: education systems, covid-19 pandemic, state strategies and measures, models and adaptations, comparative study

UVOD V PRIMERJALNO ANALIZO¹

Pandemija covid-19 je popolnoma premešala stare in že skoraj utečene smeri, ritme in oblike življenja v Evropski skupnosti, ki so jo članice združenja poskušale utiriti v skupne vrednote in predlagati rešitve sobivanja in harmoničnega sožitja več kot pol stoletja, upoštevajoč njene predhodne oblike združevanja držav pred Maastrichtom. Globalizacija in usmerjena politika k skupnosti sta obogatili družbo kot celoto po eni strani, po drugi strani pa povzročili skrb za nacionalne in kulturne identitete. V dialogu med skupinami so se izostrile razlike, kar je prispevalo k vse večji osredotočenosti na posameznika in ne več na družbo kot celoto. Ob povpraševanju o strpnosti in spoštovanju do drugih se pojavljajo nove oblike solidarnosti, socialne angažiranosti in državljanske soudeležnosti. To si je Evropska komisija zapisala v razmislek (European Commission, 2017, 16) in velja za pandemičen čas veliko bolj kot pred njim. Sedaj je pomembno, kako posamezne države in evropska skupnost kot celota uveljavljajo odgovorno politiko, ki naj učinkuje v zatečenem stanju in naj bi čim bolj omilila posledice, ki jih je povzročila pandemija covid-19. Koliko sta »nova« solidarnost in državljanska soudeležnost v teh politikah prispevali k uspešnemu ukrepanju za zaščito in varnost posameznika in skupin, družb in držav v pandemiji te virusne bolezni, je težko ugotoviti.

Slovenija je pristopila k evropskemu združenju leta 2004. Po 30 letih suverene državnosti se je marsikaj spremenilo, vendar v odnosu do Evropske skupnosti smo državljani Slovenije močno vpeti v ravnanja in usmeritve, ki se oblikujejo v Bruslju. Evropska komisija pripravlja priporočila in sankcije ter program pomoči za države članice zaradi gospodarske krize, ki jo je sprožila pandemija (cepivo za vse državljane EU, solidarnostni finančni sklad za preprečitev gospodarskega kolapsa, materialna podpora ranljivim skupina in dr.), vendar so države znotraj lastnega premagovanja krize samostojne in različno uspešne pri tem. Poleg zastoja v gospodarstvu in ovir v mobilnosti blaga in ljudi upočasnitev nastajanja novih znanj, kompetenc in spretnosti v izobraževanju, kulturni mrk in zastoj socialnega dogajanja lahko vidimo kot dekadence pojave za civilizacijski podstav nekega obdobja v človeški zgodovini.

Prost pretok ljudi, še posebej čezmejno gibanje med Slovenijo in sosednjimi državami, pomeni v času odprtih meja EU ne le vzdrževanje skupnega (kulturnega, družbenega, gospodarskega) prostora, pač pa tudi družbeno komunikacijo v tem prostoru. Nenadna

Slika 1: Šolski obisk Pomorskega muzeja Piran. Projekt LAS Ribiške zgodbe (Foto: TZ Izola).

neprehodnost meja sosedskih držav je ustavila (čez) obmejno trgovanje, delovne in poslovne povezave ter stike med razseljenimi družinami. Omejevanje funkcionalnih oblik čezmejnega povezovanja bo predvidoma imelo vidnejše srednjeročne in morda tudi dolgoročne posledice, saj bodo vplivale na družbene navade prebivalstva in na samo gospodarsko in storitveno infrastrukturo v obmejnih območjih (Bufon, 2020). Opazovanje dogajanj ob meji je v zadnjih nekaj letih pokazalo, da se desni populizmi vse pogostejše oglašajo z revizionističnimi in revanšističnimi akcijami (Casa Pound), ki pa niso podprte z državnimi politikami.

Zanimivo bi bilo vedeti, ali ugotovitve raziskave francoske znanstvene fundacije Jean Jaurès (Ivaldi in Mazzoleni, 2020), s katero so preverili, ali je sedanja zdravstveno-socialna in gospodarska kriza povezana s populizmom in/ali to družbeno krizo ekstremna desna politika izkorišča za svojo promocijo v Franciji, veljajo tudi za Slovenijo in zamejski prostor.

¹ Študija je sestavni del širšega preučevanja raziskovanega programa Znanstveno-raziskovalnega središča Koper »Dimenzije slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja«, ki ga financira ARRS«. The study is part of a wider study of the research programme of the Koper Scientific Research Centre "Dimensions of Slovenhood between Local and Global at the beginning of the third millennium", financed by the National Agency for Research and Innovation".

V raziskavi fundacije Jean Jaurès ni zaznati apela politike, da je treba poskrbeti najprej za domače prebivalstvo, ni ga zaznati v zvezi s francoskim Nacionalnim zborom niti z nemško AfD. Izjema je Italija, kjer je opaziti po regijskih volitvah 2021 v primerjavi z 2016 rahlo večanje podpore populistom Lige in Bratom Italije (Corriere.it, 2021). Španski Vox buri duhove v španskem parlamentu s proti-islamističnimi tiradami, vendar mu je večina strank, tako koalicije kot opozicije, obrnila hrbet. Na daljši rok, v kolikor bodo ukrepi zamrznitve družbenega in gospodarskega dogajanja trajali, lahko pričakujemo, da bo na pogorišču po pandemiji zagorela desna politika v novem plamenu. Takrat bodo tudi razmerja med narodnostmi znotraj državnega telesa povzela staro pot; v shemah, ki se oblikujejo v bitkah za oblast, je zapostavljanje manjšin kolateralna škoda.

Vlade in šolske politike so bile v prvem in drugem valu predvsem zaposlene s pandemijo, ki bi jo bilo nujno ustaviti ali vsaj omejiti njeno širjenje. Več posvetovanj na ravni Evropske komisije je povezovalo ukrepe posameznih vlad, čeprav so področja, kot je šolstvo ali zdravstvo, predvsem domena vsake države članice in njena odgovornost. Tako so se posamezne članice različno odzivale na krizno situacijo, čeprav je bilo očitno, da je učinek covid-19 zelo ohromil, na primer, izobraževalne sisteme. Pred natančnejšim orisom kriznih stanj na področju šolstva v času pandemije je nujno ugotoviti, kakšne so poti odločanja pri reševanju družbenih problemov. Vsaka država si prizadeva, da bi izzive v preizkušnjah rešila s pristopom, ki je pogostejše stvar presoje, kako preprečiti napačne rešitve kot pa oblikovati sistemске rešitve. Zato zapletenost procesa odločanja v izobraževanju ne preseneča, če upoštevamo pomen vprašanj, ki jih prenašajo izobraževalni sistemi: nacionalna identiteta, kulturni prenos vrednot in prenos znanj, gospodarski napredek idr.

Kot vedno, ko se javni in zasebni interesi v državnih sistemih prepletajo, kar v demokratičnih državah povzroča močno povpraševanje po informacijah, se vedno pogostejše izkaže tudi pripravljenost za sodelovanje med odločevalci in uporabniki ter neposrednimi izvajalci javne ponudbe. Zapletenost povezovanja dejavnikov, vključenih, na primer, v spremljanje in razvoj izobraževalnih sistemov, zamagljujeta pomen in utemeljitev sprejetih odločitev, kar se posledično v javnosti preslikava kot nezaupanje, celo nesporazum, ki se odraža v postopkih neposrednega izvajanja odločitev. Kot je opora odločevalcem na raziskovalnih podatkih uveljavljena praksa v angleški politični kulturi odločanja (Lawn in Furlong, 2010), je tudi v nemški politični stvarnosti povezovanje z agencijami za kakovost in raziskovalci vir za preiščeno odločanje o tem, kaj v resnici deluje. Pristop »evidence-based practice« se uveljavlja povsod, tudi na nemški federalni sto-

pnji odločanja (Schriewer, 2017). V Italiji je težko ugotovili, v kateri smeri se sprejemajo odločitve, od raziskovalne prakse k sistemskemu odločanju ali se odločitve od zgoraj prenašajo navzdol. V francoskem sistemu odločanja pa se rivalstva med hierarhično ravni (ministrstva, vodstva departmajev) in avtonomijo, ki jo želijo uveljaviti posamezne stroke na lokalni ravni, odražajo v težnji obeh strani, da vplivajo na odločitev s tem, da imajo vsak svoje stališče za prednostno in odločilno (Solaux, 2003).

Čeprav je situacija v času pandemije covid-19 premešala ustaljene pedagoške prakse, je tudi postavila posamezne ravni šolanja pred preizkušnjo, ali bo kakovost ob ad hoc inovacijah oblikovala nove pedagoške pristope in se bodo v času post covid te izvile iz začasnega izobraževanja v trajnostni odziv, predvsem ob uvajanju novih kibernetskih in spletnih orodij v izobraževanje. Posamezne vlade pa bodo morale zagotoviti pogoje in sredstva, da ostane nacionalni šolski sistem vzdržan in lahko nadaljuje s svojim delom v okviru pooblastil, ki so mu jih zaupale. Zagotavljati morajo tudi pravne osnove, da je dostop do izobraževanja za vse vključene enakovreden in dosegljiv brez vsakršnih diskriminacij.

Svet Evrope je v ta namen aprila 2020 opravil več aktivnosti: objavil okoli 20 načrtov aktivnosti za neposredno rabo v učilnicah (Barrett, 2020), oktobra 2020 v Atenah oblikoval mrežo svetovalcev (EPAN Education Policy Advisors' Network, 2020), na predhodnih analizah oblikoval številna orodja, ki bi služila iskanju ustreznih rešitev za covid-19 situacijo in opremila učitelje tudi pri uvajanju učenja/poučevanja na daljavo (Byram et al., 2021). Predstavljeni so bili a) konceptualni model kompetenc, ki jih morajo pridobiti učeči se, da bi se ustrezno in učinkovito odzvali na demokratične in medkulturne razmere; b) preverjeni opisniki, razvrščeni v lestvice, in pričakovani učni izidi za vse kompetence v modelu; in c) navodila za ministrstva za izobraževanje in kurikularne načrtovalce, pedagoge, ocenjevalce in strokovnjake za izobraževanje učiteljev – torej, celotni učni pristop in krepitev odpornosti učencev na radikalizacijo. Poleg tega je Svet Evrope uvedel izmenjavo dobrih praks (Democratic Schools Network), povezav za utrjevanje kompetenc učiteljev in izmenjave različnih materialov v ta namen. Posebej so dokumenti ciljno usmerjeni v poučevanje določenih disciplin (na primer zgodovine), poleg tega pa je posebno poglavje posvečeno usmeritvam razvijalcem novih pristopov na področju izobraževanja na daljavo (Council of Europe, 2020).

Zgoraj navedena dejstva in razmisleki, študij analiz in dokumentov so usmerjali vsebinsko te študije. Ukrepe nekaterih evropskih držav na področju šolstva bomo primerjali med seboj, obenem pa ugotavljali, ali je bilo ravnanje Slovenije najbolj modro in učinkovito.

PREDSTAVITEV UKREPOV, REŠITEV IN ORGANIZACIJE IZOBRAŽEVANJA V ČASU PANDEMIJE COVIDA-19 NA VZORCU NEKATERIH EVROPSKIH IZOBRAŽEVALNIH SISTEMOV

Pandemija covid-19 in kriza, ki ji je sledila, spreminja življenje milijonov družin po vsem svetu. Otroci, mladostniki in odrasli znotraj »mehurčka« poskušajo vzpostavljati sprejemljivo življenjsko okolje, čeprav se morajo sprijazniti z negotovostjo in preprečevanjem tveganj. Poleg tega, da je družinsko življenje popolnoma drugačno in morajo v tem izkusiti nove poti za ohranjanje družinskega zavetja, starši v okviru poučevanja in učenja na daljavo svojih otrok postanejo ključni vir za zagotavljanje učnega procesa in ohranjanje motivacije za njihovo izobraževanje. Pandemija covid-19 in vsi ukrepi, sprejeti za zmanjšanje širjenja okužbe, so privedli do situacije, ko številne vzgojne in izobraževalne ustanove začasno ali ne morejo več izpolnjevati svojega poslanstva ali ga uresničujejo le v omejenem obsegu.

Več različnih raziskav OECD o izobraževanju na daljavo pred pandemijo covid-19 (OECD, 2018) je služilo državam, ki so bile vanje vključene, za osnovo prizadevanjem, da se čim uspešneje spopadejo s spremembami v izobraževanju, ko klasične oblike in pristopi do učenja in poučevanja niso bili več ustrezni ali celo niso bili več mogoči. Tako v prvem kot v drugem primeru je učenje na daljavo, ki je kot alternativna metoda počasi pridobivalo na veljavi v sodobni pedagogiki in didaktiki, naenkrat postalo obvezujoča rešitev v stiski. Računalniška tehnologija in posledično elektronska mediacija sta že povzročili korenito spremembo v komunikaciji, v izobraževanju pa sta prisilili oblikovalce politik in raziskovalce k iskanju novih poti v prid močnejši zavezi nadaljnjemu razvoju učnih načrtov in razširitev didaktike v različnih disciplinah (Čok in Cavaion, 2015). Tako je razpoložljivost informacijskih in komunikacijskih tehnologij pri učenju na daljavo omogočila nadaljevanje pouka in učenja, kadar fizična interakcija ni bila več mogoča.

Posebna TALIS tematska študija (OECD, 2018), namenjena razvoju, spodbudi in utrjevanju strokovne odličnosti poučevanja na vseh ravneh šolanja, združuje širši vpogled v izobraževanje v 38 državah. Podatki iz TALIS raziskav služijo odločevalcem pri oblikovanju politik in praks, ki krepijo izobraževanje. Države, vključene v raziskavo, so ponudile vpogled v stopnjo usposobljenosti učiteljev, predstavile odlične in inovativne učne prakse, razčlenile dejavnike, ki povzročajo razlike v stopnjah usposobljenosti pedagoškega kadra in pogojev, v katerih se mladi izobražujejo. Vodstvenemu osebju ponujajo širši primerjalni vpogled, izvajalcem izobraževanja platformo, na kateri lahko ustvarjajo učinkovite novosti učnega procesa, politikom pa razmislek in spodbudo k spremembam v

šolskem sistemu. Zaključki in ponujene rešitve TALIS študije septembra 2021 ne bi mogle iziti ob primernejšem času.

Namen naše raziskave v sklopu raziskovalnega programa »Dimenzije slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja« je bil raziskati, kako se država Slovenija v okviru narodnega vprašanja/slovenstva sooča s težavami v času korenitih sprememb, ki jih povzročajo endogena in eksogena stanja. Pandemija nedvomno predstavlja oboje.

Francija

Prve okužbe s covidom-19 so v Franciji zaznali 24. januarja 2020. Zaradi varnostnih ukrepov proti okužbi je bil pouk v nekaterih šolah glede na žarišča (Oise, Val-d'Oise, Haut-Rhin, Bas-Rhin, Mulhouse, Morbihan, Ajaccio) delno ali popolnoma prenesen na daljavo. Med majem in avgustom 2020 so se ukrepi rahljali, sicer pa so imele šole v tem obdobju poletne počitnice. Francosko resorno ministrstvo za izobraževanje (*Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports*) je 17. julija 2020 pripravilo vladni načrt za ravnanje v primeru morebitnega drugega vala epidemije (EDUSCOL, 2020) in predlagalo postopke, ki naj bi čim dlje in čim bolje omogočili ohraniti izobraževalno kontinuiteto (*Plan de continuité pédagogique*). Temeljni podmeni teh načrtov sta bili:

- omogočiti vsem učencem in dijakom, da se izobražujejo v okviru šolskega pouka in
- ponuditi šolam vse potrebno (sredstva, opremo in zaščito), da se pouk lahko nadaljuje čim dlje.

Vodstva šol so s strani ministrstva prejela navodila, kako pripraviti podrobne načrte po modelih, ki bi se uveljavili glede na intenziteto epidemije. Pouk v šolskih prostorih pa naj bi se izvajal čim dlje. Tako imamo v Franciji dva modela organiziranosti šolskega pouka:

Model 1: Delitev učencev/dijakov na dve skupini in jim omogočiti obisk pouka v dveh izmenah. Razdelitev v skupine je bila izvedena glede na stopnjo, izmenjevale so se vsak drugi dan ali vsak drugi teden; razredi se razdelijo na pol in pouk obiskujejo v dveh izmenah. Učenci od 6. leta starosti naprej morajo nositi maske.

Model 2: Hibridni model predvideva delno zaprtje šol le v žariščih nekaterih geografskih okolij za določen čas. Priporočila ministrstva so, da se je temu modelu treba čim bolj izogniti. V teh šolah naj se pouk izvaja na daljavo.

Poleg dejstva, da sta bila brez učiteljev in učečih se, ki morajo biti seznanjeni z IKT tehnologijami in njihovo uporabo, da bi lahko poučevanje na dalja-

vo bilo učinkovito, vzpostavitev ustrezne klime za domače šolanje in dostop do ustreznega fizičnega prostora za učenje v domačem okolju problem tudi v Franciji. Ob začetku šolskega leta, septembra 2020, je bilo 22 francoskih šol prisiljenih sprejeti model 2.

V začetku drugega leta pandemije covid-19 so prizadevanja UNESCO spodbudila tako francosko kot mnoge druge evropske vlade k ukrepanju. Analize so pokazale, da je dve tretjini šolajoče se populacije po vsem svetu še vedno v celoti ali delno prizadetih zaradi zaprtja šol. Za mobilizacijo šolskih sistemov in v podporo izobraževalni sferi je UNESCO ustanovil *Coalition mondiale pour l'éducation*, platformo za sodelovanje in izmenjavo informacij med 160 državami članicami koalicije, delujočih za zaščito pravice do izobraževanja. Glavne teme delovanja koalicije so spol, povezanost in učitelji. Znanstveni svet UNESCO – *Conseil Scientifique* je 11. marca 2021 predal francoski vladi temeljne usmeritve strategije za ukrepanje v zvezi s pandemijo, med drugim tudi najpomembnejša tveganja, s katerimi se je tedaj soočalo izobraževanje (*Conseil Scientifique*, 2021).

Dogodek je odprl prostor za politični dialog ter reševanje najnujnejših dilem, ki so nastale po pridobljenih ključnih podatkih ter razstrl dileme in rešitve posameznim vladam koalicije:

- ohraniti šole odprte, učitelje postaviti na prvo mesto in jih podpirati – prednostne naloge posameznih držav;
- opustitev šolanja in izguba učenja: glavni ukrepi politike za ublažitev opustitve šolanja;
- digitalna preobrazba in prihodnost izobraževanja: ključne strategije in javno-zasebna partnerstva za vključujoč napredek digitalne preobrazbe izobraževalnih sistemov.

Ob načrtu ohranjanja kontinuitete pouka je za učitelje, učence in dijake v francoskih šolah izšlo več paketov gradiv za posamezno stopnjo in predmetna področja z neposrednimi navodili, vzorci pouka, izvedbo predmetnih vsebin in spletnih sklicev za poglobljanja vsebine pouka. Učinkovitost e-pouka in vloge medijev pri tem je predstavilo več raziskav (med drugimi Gebeil et al., 2020). V francoskem šolskem sistemu totalnega zaprtja vseh šol ni bilo. Izhajajoč iz izsledkov nekaterih sočasnih raziskav, ki sicer nimajo posebno trdnega metodološkega inštrumenta, naj bi bili ob skrbnem urejanju pouka otroci manj podvrženi okužbi kot odrasli (*Cité scolaire*, 2021).

Konec oktobra 2000 se v Franciji, kljub drugemu valu epidemije, šole niso zaprle, pouk je tekkel v hibridni obliki. Tem prizadevanjem, da bi se pouk v živo podaljševal, je naredila konec vse večja okuženost prebivalstva, zato so novoletne počitnice trajale nekoliko dlje. Vendar so se takoj po novem letu šole spet

odprle, najprej za mlajše, kasneje pa tudi za starejše učence. Predsednik francoske vlade Jean Castex je ob tem izjavil, da je »[z]unaj šole nevarnost, da bi se učenci okužili, večja« (Podkrižnik, 2021).

Nemčija

27. januarja so zabeležili prvi primer okužbe s covidom-19 na Bavarskem. Težko je sežeto predstaviti nemško pandemično stvarnost, kajti izobraževalne politike šestnajstih dežel (*Landes*) le delno koordinira konferenca ministrov za izobraževanje in kulturo (*Kultursministerskonferenz*, KMK). Ves čas trajajoča pogajanja o odločitvah ovirajo avtonomijo posameznih dežel. Nemški šolski sistem je zaradi tega manj zanesljiv, kot bi lahko bil (Kelly in Kothoff, 2017). Podatke o tem, kako pripravljeni so bili učitelji, učenci in šole v Nemčiji, da bi se soočili z vplivom pandemije covid-19 (OECD, 2018), so nemške šolske oblasti vzele z vso resnostjo, se z njimi seznanile in jih vključile v svoje krizne strategije (OECD, 2020). Na primer podatek o tem, ali učeči se lahko delajo od doma, ker jim bivalni prostori zagotavljajo učno okolje, je pokazal ugodne razmere za prehod izobraževanja na daljavo. V Nemčiji je 95 % dijakov in študentov poročalo o mirnem kraju za študij doma, kar je višje od povprečja OECD (91 %), odstotek 90 % celo za tiste, ki spadajo v nižji socialno-ekonomski status družine, kar je tudi višje od povprečja OECD (85 %). Zaradi splošnega poslabšanja standardov družine v času covid-19 krize (izguba dela staršev, omejitve gibanja, družinski člani, vključeni v šolanje več otrok na daljavo, manj miru za delo staršev od doma) se je ustreznost učnega okolja zmanjševala. Poleg tega pa pričakovana in zanesljiva tehnološka in organizacijska infrastruktura, ki bi lahko preprečila popolno zaustavitev izobraževalnih ustanov v začetku covid-19 krize, tudi v Nemčiji še ni bila popolnoma zadovoljiva.

Nemške šole so na vseh stopnjah vztrajale pri izvedbi pouka v živo in se posluževale tudi nekaterih hibridni modelov, na primer tega, da se učenci/dijaki vključujejo v pouk, razdeljeni v dve skupini:

- a. pol oddelka obiskuje dopoldanski, pol pa popoldanski pouk;
- b. en oddelek iste stopnje prihaja izmenično z drugim oddelkom vsak drugi dan v šolo, vmes ima dneve pouka na daljavo;
- c. učenci nižje stopnje se ne srečujejo z učenci višje stopnje, ker imajo pouk v drugi izmeni.

Nemška nacionalna akademija znanosti Leopoldina (nem. *Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina*) je bila od samega začetka pandemije covid-19 dejavno vključena v spremljanje, svetovanje in iskanje rešitev, ne le na področju izobraževanja,

pač pa tudi širše. S svojimi dokumenti (Leopoldina, 2020a) je vse od marca 2020 nagovarjala odgovorne nosilce oblasti (ministrstva, državne zavode, izobraževalne in druge ustanove, centre za dnevno varstvo in druge) k učinkovitemu ukrepanju. Njenih izjav je bilo sedem. Peta (Leopoldina, 2020b) je navedla ukrepe, ki naj bi obstoječi izobraževalni sistem opremili za vzdržnost in odzivnost. Zadnja v letu 2020 se je posvetila pastem pred božično-novoletnimi prazniki (Leopoldina, 2020c).

S periodičnimi izjavami za javnost, ciljno usmerjenimi k oblastem nemških zveznih dežel, so si strokovnjaki Leopoldine zastavili za cilj pripomoči k urejanju fizične udeležbe učečih se pri pouku v danih možnostih in tveganje okužbe v izobraževalnih ustanovah čim bolj zmanjšati. Vendar so se zavedali, da je nujno predvideti, na osnovi okužb in s tem pridobljenih izkušenj pomladnega vala 2020, tudi delna ali celo popolna začasna zaprtja vseh izobraževalnih ustanov v drugem valu. Zato so v peti D-HOC izjavi priporočili vladam zveznih dežel naložbe v trajnostni digitalni sistem učenja na daljavo kot dopolnilni ukrep k standardnemu pouku v učilnici. Vsebine teh izjav (oktober 2020), ki vključujejo ukrepe na področjih: didaktika, psihologija, ekonomija, sociologija, biologija, virologija in medicina, se navezujejo na predhodne študije in raziskave na področju izobraževanja. Izjave Leopoldine so namenjene vsebinam sedmih področij delovanja v izobraževalnih ustanovah:

1. *Ohranjanje dostopa do izobraževalnih institucij.* Poleg splošno priporočenih ukrepov za nadzor okužb in sistematičnega testiranja o okuženosti s covidom-19 je treba upoštevati potrebe skupin z visokim tveganjem med otroki, pedagoškim osebjem in sorodniki teh skupin. Da bi se izognili popolnemu zaprtju izobraževalnih ustanov, bi bilo treba, kjer je mogoče, vzpostaviti majhne, zaprte in ločene kontaktne skupine. Cilj je zagotoviti, da bodo otroci in mladi v epidemiološki skupini čim dlje imeli osebni stik med seboj in z izobraževalnim osebjem.
2. *Razvijanje koncepta učenja na daljavo in modelov vključevanja v pouk v ustreznih učilnicah.* Omogočiti učenje in poučevanje z dovolj usposobljenimi učiteljem za poučevanje na daljavo, starši pouk lahko podpirajo samo delno. Zvezna vlada in zvezne države bi morale storiti vse za pouk na digitalnih učnih platformah. Temu bi pripomogli meddržavni okvirni predpisi in standardi, na primer za preverjanje znanja. Platforme bi morale učiteljem omogočiti izmenjavo kakovostnih materialov in vsebin ter interakcijo z otroki, mladimi in njihovimi starši.

3. *Zagotavljanje ustrezne, varne digitalne infrastrukture, skladne z varstvom podatkov.* Pobuda »Digitalni pakt za šole« (»DigitalPakt Schule«) je vključevala tudi finančno plat. Tehnično opremo, podporo, vzdrževanje, popravilo in razvoj izobraževalnih medijev bi moral podpreti meddržavni odbor, ki bi ga sestavljali strokovnjaki upravljanja izobraževanja, izobraževalnih inovacijskih praks in raziskovalci, pa tudi upravljalci z informacijami in podatki.
4. *Podpora pedagoškim delavcem pri uporabi digitalnih orodij.* Nujno je pomagati in podpirati delo z digitalno infrastrukturo in tehnično opremo, zagotavljati digitalne učilnice, pripomočke in gradiva ter programe nadaljnega usposabljanja za poučevanje na daljavo.
5. *Širitev sodelovanja in komunikacije s starši in družinami.* Med drugim se ponudijo periodične (video) ure posvetovanja, ciljni materiali in storitve za starše, pa tudi digitalna učna gradiva, starosti učencem/dijakom primerno stimulacijo in podporo.
6. *Dodatna podpora otrokom in mladim z učnimi težavami in nižjimi stopnjami dosežkov.* Prednostna naloga je osredotočenost na matematiko in jezikovno znanje ter osnovne kompetence, ki določajo temelj za nadaljnje učenje.
7. *Krepitev temeljnega znanja in izboljševanje informacij.* Raziskovanje in sprotno vrednotenje situacije v pandemiji pomagata oceniti učinke posameznih rešitev kot tudi učinkovitost na novo uvedenih metod poučevanja in učenja.

V posameznih izjavah je poudarek na dodatnih naložbah v izobraževalne ustanove še posebej izrazit. Po mnenju strokovnjakov, sodelujočih z nemško akademijo znanosti Leopoldino, so bila državna vlaganja, primerjalno s potrebami v času pandemije, preskromna. Izjave Leopoldine so slonele na utemeljitvah sprotih raziskav različnih znanstvenih disciplin in so ponudile zveznim in deželnim oblastem demokratično legalno politiko izvajanja strategij in ukrepov na področju izobraževanja.

Kljub zavidljivemu trudu obdržati šolski sistem v okviru svojega poslanstva, se je morala tudi Nemčija vdati in je zimske počitnice predhodno uzakonila in jih nato podaljšala v drugi polovici decembra do konca leta 2020 z možnostjo trajanja še v 2021.

Italija

V prvem valu pandemije covid-19 je bila Italija med najbolj prizadetimi državami. V času med februarjem in junijem 2020 so državne oblasti zapovedale najstrožje ukrepe na evropski celine, kajti bila je med državami z največ človeškimi žrtvami (Camera, 2022). Nepripravljeni zdravstveni sistem in starajoča

se družba sta še prispevala k poglobljanju krize. Prav tako se s težavami spopada italijanski šolski sistem. Desetletja že doživlja krizna obdobja, ki jih povzroča tudi prepogosta zamenjava oblasti, kar se posledično izkazuje tudi v financiranju šolstva iz javnih sredstev. V nasprotju z ustreznim financiranjem šolstva v Nemčiji je bil delež italijanskega državnega proračuna, namenjenega temu sektorju, po statističnih podatkih v letu 2020 med najnižjimi v Evropi (Eurostat, 2020). Razen financiranja je italijanskim šolam dopuščena precejšnja avtonomija kot tudi pogosta poseganja javnih kritik v njihovo delovanje. Zato ne preseneča, da je italijanski šolski sistem v odvisnosti od epidemiološkega stanja doživel veliko polemik.

Prvi odloki za omejevanje pandemije, sprejeti z zakonom in z odloki predsednika vlade (neposredni tehnični in administrativni ukrepi) v februarju 2020, ki jih je predlagala politična večina brez glasovanja v parlamentu, je javno mnenje ocenilo kot premalo domišljene in neučinkovite za zagotavljanje večje varnosti pred okužbo na kratki rok. Posledica tega je bilo na primer dejstvo, da je neupoštevanje ukrepov na nekaterih območjih (severna Italija, velika mesta) doprineslo k najvišjemu številu okužb.

Zaradi ukrepov v pandemiji covid-19 so bile od 5. marca 2020 dalje v vsej državi ukinjene vse izobraževalne dejavnosti v živo v šolah vseh vrst in stopenj kot tudi študij na fakultetah in akademijah. Prekinjene so bile vse dejavnosti, ki so vključevale potovanja ali premike, kot na primer povezave in pobratenja med šolami. Zaradi novega režima se učenci, dijaki in študenti niso vrnili v izobraževalni proces vse do konca šolskega/akademskega leta. Ob zaukazani razdalji med posamezniki so bili omogočeni le zaključni državni izpiti v višjih srednjih šolah. Istočasno se je vzpostavilo šolanje na daljavo.

Pouk na daljavo, skrajšano v akronimu DaD, se je moral prilagajati zelo heterogenemu izhodiščnemu stanju: velikemu številu družin učencev, vključenih v pouk, neustrezno opremljenim šolam in za pouk na daljavo neusposobljenim učiteljem. Ministrstvo za javno šolstvo je vložilo v opremo šol in učiteljev v najkrajšem času vložek 85 milijonov. Dodatna dva milijona sta bila namenjena neobveznemu usposabljanju v okviru Nacionalnega načrta za šolo digitalizacije. Vlada je tudi družinam namenila sredstva za nakup računalnikov ali povečanju moči interneta. Vendar pa je bilo o učinkovitosti DaD precej dilem, predvsem s strani pedagogov, raziskovalnih inštitutov, pa tudi Nacionalnega raziskovalnega sveta (CNR), ki je opravil raziskavo »Družina in šola v času covid-19« (CNR, 2020).

Ministrica za šolstvo Lucia Azzolina je aprila 2020 imenovala skupino strokovnjakov, ki je imela nalogo oblikovati in predstaviti zamisli in predloge za šolo v izrednih razmerah, hkrati pa preučiti, kako izboljšati nacionalni izobraževalni sistem (MIUR, 2020b). Ta odbor je imel nalogo, da pripravi svoje predloge v zvezi z:

- zagonom novega šolskega leta ob upoštevanju obstoječih epidemioloških izrednih razmer;
- šolskimi prostori s sklicevanjem na nove rešitve na področju logistike;
- digitalnimi inovacijami, tudi z namenom krepitve vsebin in uporabe novih metodologij poučevanja na daljavo;
- začetnim usposabljanjem in zaposlovanjem učnega osebja v nižji in višji srednji šoli, ob tem predvideti nove modele usposabljanja in selekcije;
- konsolidacijo in razvojem mreže vzgojnih in izobraževalnih storitev za otroke od rojstva do šestih let;
- zagonom kakovosti izobraževanja v trenutnih izrednih razmerah.

Najprej, pred poletjem, so bili predloženi modeli izvajanja pouka podobni modelom drugih evropskih držav, in sicer v odvisnosti od pojavnosti okužbe s covidom-19, upošteva tudi razlike med regijami:

- a. šolanje v prisotnosti / pouk v živo,
- b. hibridna oblika šolanja (kombinacija v živo in na daljavo),
- c. izključno šolanje na daljavo.

Konec junija je ministrstvo za šolstvo izdalo smernice za ponovno odpiranje šol, dokument za načrtovanje šolskih, vzgojnih in izobraževalnih dejavnosti v vseh ustanovah nacionalnega izobraževalnega sistema (MIUR, 2020a). Glavna izhodišča za ponovno odpiranje šol ob popolnem upoštevanju varnostnih zdravstvenih norm in predpisov so slonela na fleksibilnosti organizacije izobraževanja, ki jo v Italiji dopušča šolska avtonomija. V tem smislu so se lahko izobraževalne ustanove v skladu z razpoložljivostjo prostorov in upoštevanjem potreb družin in okolja odločile za:

- učenje v živo ob delitvi razredne skupnosti v več učnih skupin;
- izvajanje pouka v modularni obliki: skupine učencev iz istega ali iz različnih oddelkov ali iz različnih stopenj;
- obiskovanje šole v različnih izmenah, tudi z različno uporabo rešitev v zvezi s starostnimi skupinami učencev in dijakov v različnih šolskih oddelkih;
- ustrezno načrtovanje pouka v živo za dijake višjih srednjih šol ob integriranem digitalnem poučevanju, kjer glede na starost dijakov te stopnje obstajajo pogoji in ugodne tehnološke možnosti;
- združevanje predmetnih vsebin tudi na področjih, kjer še niso bile uvedene sorodne inovacije;
- drugačno tedensko izvedbo pouka v skladu z odločitvijo kompetentnih kolegijских organov.

V nadaljevanju so bile v izobraževalnih ustanovah in vrtcih kot tudi na univerzah in akademijah uvedene različne določbe, ki naj bi zagotavljale varno izvajanje učnih dejavnosti v živo v letu 2020/2021. Oktobra 2020 so bile zaradi posebej razširjene epidemije in povečanja primerov okužb na nacionalnem ozemlju postopoma uvedene nove določbe Ministrstva za izobraževanje, zlasti namenjene omejitvi izobraževalnih dejavnosti v živo za mlajše učence, za univerze in akademije pa omejevanje študija, predvsem začetnikov (Camera, 2022).

Hrvaška

Covid-19 je močno zaznamoval življenje na Hrvaškem na vseh ravneh, tudi v šolstvu in izobraževalnem sistemu. Življenje v šolah in vrtcih je bilo odvisno od števila okuženih in od samega začetka njegovega povečanja se je v medijih začelo postavljati vprašanje zapiranja šol in vrtcev, na kar so začeli opozarjati tudi starši.

Prvi primer bolezni covid-19 na Hrvaškem je bil zabeležen 25. februarja 2020 in zatem je začelo število okuženih naraščati. Ko je Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) 13. marca 2020 razglasila Evropo za nov epicenter okužbe, je bilo na Hrvaškem okuženih 32 oseb, med njimi tudi predšolski otrok (Luzar, 2020).

Zaradi večanja števila okuženih in paničnega vzdušja, ki se začelo oblikovati, je hrvaška vlada 13. marca 2020 sprejela »Odlok o ustavitvi poučevanja v visokošolskem, srednješolskem in osnovnošolskem izobraževanju ter rednega delovanja predšolskega vzgojno-izobraževalnega dela« (Vlada Republike Hrvaške, 2020). Vzgojno-izobraževalni sistem na Hrvaškem se je na ta način začel soočati z boleznijo covid-19. Država se je relativno hitro organizirala. Poleg pouka na daljavo s pomočjo različnih aplikacij za najnižje razrede osnovne šole (od 1. do 4. r.) je potekal tudi pouk, ki ga je na svoj 3. program uvrstila Hrvaška radiotelevizija (HRT). Program, ki so ga oblikovale osnovnošolske učiteljice, se je imenoval »Program na trečem«. Gradivo, ki je nastalo, je še vedno dostopno na različnih brezplačnih platformah ob podpori Hrvaške akademske in raziskovalne mreže CARNET (Divjak, 2020). Da bi učencem olajšali delo in jim tudi pomagali zaradi situacije, s katero so se soočali, kot tudi navezali določen osebni stik, so učitelji in profesorji uporabljali tudi različne druge platforme (Viber, Teams, Skype, Zoom). Sprva učitelji niso bili pripravljeni za poučevanje na daljavo, na samem začetku uvajanja te oblike izobraževanja so poudarjali, da niso dovolj usposobljeni, saj niso dobili natančnih navodil. Pogosto so bili učitelji prepuščeni svoji iznajdljivosti (Pauček Šljivak, 2020). Številni starejši učitelji z osnovnim informacijskim znanjem so bili v prvih dneh začetka pouka na daljavo soočeni z dodatnimi izzivi.

Samo na začetku uvajanja pouka na daljavo je ta oblika poučevanja zahtevala posedovanje računalnika ali dlančnika in pristop do interneta. Na dejstvo, da ti osnovni pogoji ob uvedbi pouka na daljavo niso bili v celoti izpolnjeni, je med drugimi opozorila tudi varuhinja otrokovih pravic na Hrvaškem Helenca Pirnat Dragičević: »Ne smemo se sprijazniti s tem, da nekateri otroci ne morejo uresničiti svoje pravice do izobraževanja samo zato, ker si starši ne morejo privoščiti internetne povezave in računalnika ali ker ne morejo dobiti podpore za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami!« (Pravobranitelj za djecu, 2020) Najbolj prizadeti so bili otroci, ki živijo v revščini, trpijo katero izmed oblik nasilja in otroci s posebnimi potrebami.

Kljub mnenju številnih pomembnih akterjev v hrvaškem izobraževalnem sistemu, da se je vlada na razmere zaradi bolezni covid-19 hitro odzvala, so vseeno določeni izzivi, predvsem ta, da so starši morali prevzeti vlogo učiteljev, predstavljali težavo (Hrvatski pravni centar, 2020).

Po prvem valu, maja 2020, so se šole začele postopoma odpirati, da bi otroci lahko dokončali šolsko leto 2019/2020. V poletnih mesecih je določeno število staršev zahtevalo nadaljevanje šolanja od doma tudi v novem šolskem letu. S tem namenom se je na Facebook strani povezala močna skupina z imenom »Sigurnost prije svega«, njihovo dejavnost so zabeležili tudi mediji. Zelo so si prizadevali in pozivali Ministrstvo za izobraževanje in znanost RH (MZO), naj staršem omogoči odločitev o tem, ali bodo svoje otroke pošiljali v šolo ali pa naj bi pouk zanje potekal na daljavo (pobuda »Sigurnost prije svega«, 2020). Čeprav so se močno trudili, tega niso dosegli.

Hrvaška vlada je v avgustu 2020 za šolsko leto 2020/2021 sprejela dokument z naslovom »Model in priporočila za delo v razmerah, povezanih z boleznijo covid-19« (MZO, 2020) in v njem natančno navedla načine in modele izobraževanja za to obdobje. Akcijski načrt tako predlaga tri oblike delovanja (MZO, 2020, 16–17), in sicer:

- a. model A, pouk v živo;
- b. model B, pouk, delno organiziran v šoli in delno na daljavo (hibridna oblika);
- c. model C, pouk na daljavo za vse učence.

Pristojno ministrstvo (MZO) pa je šolam dovolilo, da glede na število okuženih na določenem območju same izberejo model poučevanja. Zaradi poslabšane epidemiološkega položaja na Hrvaškem so pouk na daljavo 14. decembra 2020 znova uvedle osnovne in srednje šole, oziroma so se odločile za model C. Šolske počitnice so bile obenem podaljšane do 18. januarja 2021.

Zaradi izboljšanja epidemiološke situacije na Hrvaškem je od začetka februarja 2021 prišlo do postopnega odpiranja šol za vse učence in dijake (I. Z.,

2021), upoštevajoč natančna pravila glede obnašanja v šolah: nošenje mask, vstop v šolo na različnih vseh, prihod v šolo v različnem času glede na starost otrok itn. (Upute HZJZ 2020).

SLOVENSKI ŠOLSKI SISTEM V SPOPADU Z EPIDEMIJO COVIDA-19

V Sloveniji smo prvo okužbo odkrili 4. marca 2020, čeprav so že pred tem ugotavljali okužbe v sosednjih državah. Tveganje za okužbe s covidom-19 v državi, kot je Slovenija, ki predstavlja v geostrateškem položaju prometno križišče, je bilo veliko. Vendar je bilo v prvem mesecu naraščanje okužb razmeroma počasno. Sledilnik.org,² projekt spremljanja in analiziranja poteka epidemije, je začel delovati, kar je doprineslo k zanesljivemu ugotavljanju obsega okužb, omogočilo modularno napovedovanje napredovanja epidemije ter stanja okužb v državi.

Čeprav so bili najprej uvedeni omejevalni ukrepi v izvajanju izobraževalnega procesa (varnostna razdalja med učenci/dijaki, nošenje mask v skupnih prostorih, razkuževanje rok, pregrade med učiteljem in učenci, opuščanje športnih aktivnosti itd.), je vlada že 12. marca 2020 napovedala zaprtje šol. Strokovni svet Vlade RS za šport je ministrstvu večkrat priporočil, naj šole prilagodijo svoje aktivnosti in jih organizirajo na prostem, tam, kjer je to mogoče. Paketi, ki jih je z gradivom za sejo vlade svet priporočal (Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, 2020), so bili usmerjeni predvsem k strokovnim podlagam umeščanja ukrepov na področju športa v vladni načrt ukrepov za zajezi-
teev širjenja okužb s koronavirusom. Umik vseh oblik ustvarjalnega, timskega in individualnega raziskovalnega dela in uvajanje pouka na daljavo, predvsem pa nenaden prehod na pouk na daljavo, je v prvem valu epidemije (januar–junij 2020) presenetil vse ravni izobraževanja. Ker pa je na začetku zadržal del populacije v razredu, ker so učitelji in učiteljice pokazali izredno iznajdljivost v podajanju vsebin, ker je šolsko leto bilo skrajšano na obdobje nekaj mesecev, se je to prvo obdobje kar dobro izteklo, prizadeti niso bili plat zvona. Razglašena pandemija je trajala 80 dni, vse do 1. junija 2020 (Rupnik Vec, 2020).

Predsednik vlade je v začetnem času pandemije zagotovil, da bo – ob zavedanju posledic zapiranja vrtcev in šol – odločanje slonelo na alternativnih rešitvah, po potrebi bo vlada ukrepala (Vlada Republike Slovenije, 2020a). Odprta vprašanja, kot so organizacija varstva za otroke, topli obrok hrane za otroke iz socialno šibkih družin, nevarnost okužbe za stare starše, ki bodo varovali otroke, organizacija javnega prevoza in podobno, naj bi se sproti razreševalo. Vpliv zaprtja izobraževalnih ustanov so doživeli vsi drugi podsistemi

izobraževanja. Tedanje izjeme so bile vzgojno-izobraževalne ustanove, ki delajo z mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami ter posamezni vrtci in šole. Ti so imeli organizirano varstvo za nujne primere oziroma za otroke tistih staršev, ki so bili zaposleni v službah, nujnih za delovanje države. Področja dela te kategorije je objavilo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport s posebno okrožnico (Rupnik Vec, 2020).

Na spletnih straneh šol najdemo spodbudne in pomirjujoče zapise, ki so izkazovali optimistični začetek spremenjenih okoliščin izobraževanja:

Učitelji se zavedamo posebnih okoliščin in ne pričakujemo, da bo otrok za knjigami več časa, kot bi sicer bil v šoli. Pomembno pa se nam zdi, da ohranja učno kondicijo, saj bo le tako vzdrževal stik z učnimi vsebinami vse do preklica zaprtja šol. Vemo, da je za vas starše, ki redno odhajate v službo, šolsko delo z otroki še toliko bolj naporno. Razumeli bomo, če bodo kakšno učno zadolžitev vaši otroci opravili naknadno. V kolikor potrebujete pomoč, se po elektronski pošti obrnite na nas. Veseli bomo mnenj, pripomb in predlogov glede izvedbe učenja na daljavo. (Osnovna šola dr. Bogomirja Magajne Divača, 20. 3. 2020)

Maja 2020 so se ob ugodnejšem epidemiološkem stanju, še ne v celoti, vendar postopoma odpirala šolska vrata. Najprej so se k pouku vrnili dijaki zaključnih letnikov srednjih šol v celoti, nato še ostalih stopenj osnovnih in srednjih šol. Evforično počutje ob zajezi-
teev okužbe je očitno zajel ne le prizadete državljane, temveč tudi oblast. Prvega junija so letala F-16 in pilatusi v zahvalo ob koncu epidemije covid-19 preletela slovenske kraje. S to akcijo je vlada simbolično izkazala hvaležnost zdravstvenim delavcem, pripadnikom Civilne zaščite in vsem, ki so bili vključeni v sistem zaščite in reševanja, ter vsem, ki so med epidemijo zagotavljali delovanje vseh osnovnih sistemov v državi.

Čeprav so se konec septembra šole spet odprle, sta lahkotnost poletnih počitnikov in upad pozornosti do širjenja okužbe v juliju in avgustu kmalu pokazala resnost zdravstvenega stanja prebivalstva. Zelene cone v državi (< 300 okuženih na celotni teritoriji) so se umaknile najprej rumenim (< 600 okuženih), nato oranžnim (< 1000 okuženih), v kratkem času pa je bila cela Slovenija rdeča (< 1350 okuženih) (Vlada Republike Slovenije, 2020b). Drugi val (oktober 2020–pomlad 2021), po sprostitvi ukrepov med poletjem, je bil v primerjavi s prvim, predvsem s trajanjem vrha epidemije, veliko hujši. Že oktobra je odlok vlade pouk v živo, vključujoč 6. razred osnovne šole in dijake srednjih šol, po vsej državi preklical in za-

2 COVID-19 Sledilnik, odprtopodatkovni in odprtokodni projekt, z rednim vnosom podatkov in komentarjev v bazo na Inštitutu Jožef Stefan, Ljubljana.

povedal pouk na daljavo (MIZŠ, 2020a). Prav tako je pouk v glasbenih šolah, na višjih strokovnih šolah in večino predavanj na fakultetah priporočil na daljavo. Fakultete so še nekaj časa vztrajale z različnimi hibridnimi oblikami pouka, ki so vključevale tako študij v živo kot na daljavo. Oktobrskemu odloku vlade so sledili drugi, v skladu z epidemičnim stanjem v državi (GZS, 2020).

Sledile so počitnice med 26. 10. in 2. 11. 2020, sprotne preverbe stanja okužb pa so podaljševale šolanje na daljavo vse do konca leta 2020. Zaprte so bile vse stopnje šolanja in druge oblike dejavnosti izobraževanja (osnovne šole s prilagojenim programom, glasbene šole, zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, domovi za učence, izobraževanje odraslih, študentski domovi). Izjeme so bili zavodi za delo z otroki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, bivanje v domovih za študente tujce in študente, ki so imeli stalno prebivališče v študentskem domu, in študentske družine ter študente tujce in gostujoče profesorje, ki jim je zaradi trenutnih varnostnih razmer bila onemogočena vrnitev v kraj stalnega bivališča. Vrtci so delovali omejeno. Še posebej je predsednik vlade poudaril fleksibilnost pri iskanju alternativnih možnosti in pozval župane občin, da se vključijo v iskanje najboljših rešitev. Ministrstvo, zadolženo za šolstvo, z ministrico Simono Kustec na čelu, je v senci vladnih odlokov nemo opazovalo dogajanje in se sklicevalo na nezmožnost posredovanja ob naraščajočem številu okužb.

Slovensko javno šolstvo je v domeni države, pa tudi zasebno je sestavni del izobraževalnega sistema v okviru koncesije države. Krizna stanja, kot je na primer pandemija covid-19, poglobljajo težnje države po umikanju ter prenašanju odgovornosti na posameznike in skupine, odpirajo vrata korporativnim interesom s prenosom odgovornosti na zunanje dejavnike. Kot primer odpiranja vrat korporativnim interesom raziskava, objavljena v Alternatorju, z naslovom *Koronozmagovalci znanja* (Turk Niskač, 2020a), izpostavlja promocijo uporabe Microsoftovih orodij v namene šolanja na daljavo ob popolni odsotnosti razprave o korporativni monopolizaciji nadzora nad učnim procesom, varovanju zasebnosti ter o tem, kaj se dogaja s podatki, ki se shranjujejo v oblaku. Prav gotovo je v takih okoliščinah smiselno vključevati v šolanje na daljavo splet in tehnološke mehanizme le ob usposobljenosti tako posredovalcev (učiteljev) kot uporabnikov (učencev, dijakov, študentov) za njihovo smotrno uporabo. Proces digitalizacije se je v Sloveniji razvijal po polžje, zato je epidemija predstavljala izziv, da se vključevanje digitalnih tehnik in spletnih orodij pospeši. Nastalo breme in kako se nanj odzvati je ponovno padlo na posameznike – ravnatelje, učitelje, učence in njihove starše.

Svojo podoktorsko raziskavo (*Družabni pomen delovnih opravil: Kako misliti delo v otroštvu*) je Turk Niskač (2020b) izvedla že pred drugim valom epidemije in objavila rezultate že 1. oktobra 2020. Anketirala je relevantno število staršev (395) in pridobila vpogled v težave ob ključnih dejavnostih družine med pandemijo (šolanje otrok, službene obveznosti, družinske obveznosti, delo in prosti čas, priklenjenost ožje družine na dom). Poleg tega, da je nova situacija prinesla možnosti zblíževanja znotraj osnovne celice skupnega gospodinjstva, so se starši, ki so delali od doma, znašli pred stresno reorganizacijo časa med delovnimi, družinskimi in šolskimi obveznostmi. Pred to raziskavo je tudi Inštitut RS za socialno varstvo v raziskavi *Življenje otrok v času epidemije novega koronavirusa* (Boljka et al., 2020) predstavil svoje rezultate, ki so bili zelo podobni: otrokom z boljšimi ocenami starši pomagajo pogosteje oziroma več kot otrokom s slabšimi ocenami, za šolske obveznosti med poukom na daljavo so učeči učeči se porabili več časa kot ob pouku, precej pogosteje kot očetje pri šolskih obveznostih pomagajo matere, poleg tega je bilo razvidno iz podatkov, da so otroci iz finančno šibkejših družin pogosteje presodili, da za šolske obveznosti porabijo več časa kot učenci iz finančno bolj stoječih družin. Turk Niskač (2020b) tudi ugotavlja, da se s prenosom šolanja v zasebno sfero družine in s prenašanjem odgovornosti na posameznike za rezultate šolanja na daljavo poglobljajo družbene neenakosti med otroki glede na ekonomski, socialni in kulturni kapital družin, iz katerih izhajajo.

Ekonomsko-pedagoški faktorji vpliva na proces osebnostne rasti otrok po prvem valu covid-19 niso bili edina materija raziskav. V empirično zasnovanih raziskavah so raziskovalci ugotavljali psihološko in fizično stanje učencev in dijakov zaradi šolanja na daljavo. V septembru so se 4. Rostoharjevi dnevi posvetili psihološkemu pogledom na pandemijo nasploh,³ društvo psihologov Slovenije pa je pripravilo smernice za delovanje psihologov v času pandemije. Na Rostoharjevih dnevih je bilo veliko tem namenjenih dejavnikom vpliva epidemije na psihično počutje ljudi. Med temami je bila tudi ena namenjena učencem osnovnih šol (Puklek Levpušček, 2020). Na vzorcu 385 učencev zadnje triade osnovne šole in dijakov srednje šole so iz podatkov, pridobljenih z anketnim vprašalnikom, ugotovili, da so se anketirani pri izvajanju pouka na daljavo soočali z več težavami pri matematiki, naravoslovnih predmetih in jezikih, pogrešali so predvsem osebni stik s sošolci, bili so manj motivirani za učenje, pridobili so manj znanja. Vendar pa so anketirani ugotavljali, da so postali bolj samostojni in da je takšen način pouka v prihodnosti pomemben.

3 4. Rostoharjevi dnevi: Psihološki pogledi na pandemijo COVIDA-19, 24. in 25. september 2020, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Slika 2: Šolska malica na prostem: degustacija ribjih jedi. Projekt LAS Ribiške zgodbe (Foto: TZ Izola).

Študentska populacija se je z epidemijo in študijem na daljavo kar dobro spoprijela. Raziskava, ki so jo opravile raziskovalke na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani (Žerak et al., 2021) na vzorcu 337 študentov in študentk fakultete, je pokazala, da so zaznali spremenjene okoliščine, se relativno dobro nanje odzvali, večini študij v izrednih razmerah ni povzročil dodatnega stresa, doživljanje spremenjenih okoliščin je bilo povezano s pozitivno naravnostjo do življenja.

Ministrstvo za šolstvo je junija 2020 izdelalo Poročilo s smernicami za delo na daljavo (MIZŠ, 2020b). Slednje se je posvetilo predvsem organizacijskim temam pouka na daljavo na različnih stopnjah. Vplivu šolanja na daljavo na gibalne zmožnosti in njenim psihološkim faktorjem vpliva na razvoj šolajočih se poročilo ni posvečalo. Zaradi zaprtja šol se v aprilu in maju niso mogla izvesti redna spremljanja telesnega in gibalnega razvoja otrok (SLOfit, športnovzgojni karton). Okoli 100 osnovnih šol je meritve otrok uspelo izvesti šele v mesecu septembru 2020. Analiza podatkov meritev (20.000 otrok od 1. do 9. razreda osnovne šole), ki jo je pripravil Laboratorij za diagnostiko telesnega in

gibalnega razvoja Fakultete za šport Univerze v Ljubljani, daje dovolj zanesljivo sliko o trendih sprememb, ki so se zgodile med zadnjimi meritvami aprila 2019 in meritvami, izvedenimi po epidemiji septembra 2020. Prišlo je do upada prav vseh gibalnih sposobnosti tako pri fantih kot pri dekletih. Pomanjkanje gibanja je poleg slabše gibalne učinkovitosti povzročilo tudi povečevanje maščobnega tkiva otrok. Delež otrok z debelostjo se je namreč povečal za več kot 20 %, kar je več od povečanja v celotnem obdobju 2003–2007 (SLOfit, 2020). Pred odprtjem šol je skupina raziskovalcev predlagala vrsto ukrepov za zmanjšanje teh škodljivih posledic šolanja na daljavo na gibalno zmožnost, koordinacijo gibanja in mišično maso otrok. Ukrepi za sistemski dvig kakovosti gibalne dejavnosti znotraj in zunaj šole, ki so nastali na osnovi znanstvenih podlag in raziskovalnih izsledkov, so bili sprejeti na Strokovnem svetu za šport, IO OKS in IO ZDŠPS in bili predlagani ministrstvu že pred drugim valom epidemije.

Za omejitev škode so športni pedagogi in raziskovalci svetovali šolam, da bi morale namesto povečevanja gibalne pasivnosti povečevati uporabo učnih oblik,

Slika 3: Zanimivosti ribiškega poklica. Projekt LAS Ribiške zgodbe (Foto: TZ Izola).

ki omogočajo gibalno dejavnost; namesto delavnic ministrstva za usposabljanje učiteljev na spletno poučevanje bi jih morali pripravljati na pristope, ki v pogojih pandemije uvajajo celostni pristop z integriranimi gibalnimi dejavnostmi. Pouk vseh predmetov bi v ustreznih vremenskih pogojih moral v največji možni meri potekati na prostem. Šole so z navdušenjem sprejele te predloge, vendar jih niso udeležile. Zamudile so čas poletja, ko bi lahko pripravile učilnice na prostem in usposobile učitelje, vendar njihova avtonomija ne sega tako daleč, da bi lahko brez soglasja šolskih oblasti uvedla novi pristop.

Na pragu šolskega leta 2021/22 se situacija na področju organiziranja, izvajanja in spremljanja šolskega dela pred še vedno trajajočo grožnjo novih valov epidemije ni uredila. Petega avgusta 2021 na sestanku s predstavniki ministrstva za zdravje, NIJZ in svetovalne skupine vlade za covid-19 ravnatelji osnovnih in srednjih šol ter vrtec natančnejših navodil, kako naj se pripravijo na novo šolsko leto, niso prejeli (STA, 2021). Ob podpori primerjalnih podatkov o vladnih ukrepih

in upoštevajoč dejstvo, da je slovensko šolstvo bilo relativno dobro opremljeno in pedagoško usposobljeno, lahko ugotovimo, da je v spopadu s pandemijo covid-19 zatajila šolska politika.

ZAKLJUČKI S PREDSTAVITVIJO PRIMERJAV MED ŠOLSKIMI SISTEMI IN PREDLOG UPORABNIH MODELOV ZA SLOVENIJO

Vrh epidemije je prizadel vse evropske države, zato vsesplošno zapiranje vseh stopenj izobraževanja v mesecu decembru 2020 ne sprejemamo kot strategijo ali politiko, temveč kot izhod v sili. Če povzamemo temeljne poudarke strategij vse do decembra 2021 v izbranih državah, bi jih lahko sklenili okoli treh ugotovitev:

- a. Šolske politike, raziskovalci pedagoškega procesa in akademije ali njim sorodne ustanove so iskali možnosti, da se učencem in dijakom omogoči izobraževanje v živo čim dlje. Univerze

in visokošolske akademije so ravnale različno, v skladu z akademsko avtonomijo. V skladu z epidemiološko sliko so šele proti koncu leta prešle na hibridne oblike pouka (kombinacija v živo in na daljavo). Le v redkih primerih (omejeno na občine ali regije z največjimi okužbami) so uvedle pouk na daljavo.

- b. Vlade in ministrstva, zadolžena za šolstvo, državne službe in podporne ustanove šolstva so poskušale zagotoviti šolam in družinam za pouk od doma vso potrebno opremo (računalnike in druga pripomočke, spletno povezavo in zaščito), da se je izobraževanje lahko nadaljevalo; financirale so poleg usposabljanja učiteljev tudi materiale in druga gradiva v podporo takemu pouku.
- c. Vlade in ministrstva ter podporne službe so spremljale učinke spremenjenega načina izobraževanja. Opravljene študije v prvem valu so doprinesle k učinkovitejšemu spoprijemanju z naslednjimi valovi pandemije in z izjemnimi izobraževalnimi/ študijskimi situacijami, ki lahko epidemiji covida-19 sledijo.

Vztrajanje pri pouku v živo čim dlje

Francoske šole so v okviru modela 1 izvajale pouk v živo z manjšim številom učencev in dijakov. Šolski razredi so se delili na pol, pouk je vsaka skupina obiskovala vsak drugi dan. Stopnje izobraževanja (po starosti in ravneh) se niso mešale ali srečevale pri pouku. Pouk v živo se je po hibridnem modelu izvajal vse do decembra 2020. Po malo daljših novoletnih počitnicah so se v drugem tednu januarja 2021 osnovnošolci vrnili v šolo. V Nemčiji so ločitev med starostnimi skupinami še posebej poudarjali. Posamezne starostne stopnje skupaj s svojimi učitelji so predstavljale tako imenovani »mehurček«. Tudi v Nemčiji, podobno kot v Franciji, se je razred delil na pol in vsaka od skupin je bila v šoli vsak drugi dan. V dnevih, ko so učenci bili doma, so imeli pouk na daljavo. Torej sta Francija in Nemčija v prvem valu (marec–maj 2020) in tudi še v drugem valu (september–december 2020) zelo dolgo vztrajali pri hibridnem modelu pouka.

Glede na to, da je bila Italija v prvem valu med najbolj prizadetimi državami EU po številu okuženih, je že v marcu zaprla vse izobraževalne ustanove vseh stopenj. V septembru 2020 je najprej uvedla hibridno obliko izobraževanja, kasneje pa so šole posameznih regij lahko ravnale različno, v dogovoru z lokalnimi organi, zdravstvenimi storitvami in civilno zaščito. Hrvaška je prav tako že marca ustavila pouk v živo, vendar je poskrbela, poleg šolanja na daljavo, za vrsto oblik šolskega dela, ki so dopolnjevale naporno delo ob računalnikih (na primer, brezplačne platforme s pedagoškimi vsebinami, posnetimi na HRT). Za jesen se je tudi Hrvaška

pripravila na različne modele pouka, ki so si jih šole lahko same izbirale glede na epidemiološko sliko v regiji. Decembra 2020 je v vseh obravnavanih državah zaradi vrha pandemije v Evropi in po svetu pouk prešel večinoma na daljavo.

Značilni za slovenski šolski sistem sta bili precejšnja zmeda in nedorečena strategija, kako naj šole ravnajo v času najstrožjih ukrepov za zaščito pred okužbo s covidom-19. V začetku marca 2020 so se sicer pojavljale zamisli, da bi oblikovali različne modele obiska pouka v živo, na primer na prostem, vendar so bile kmalu zanemarjene in edino, kar je šolsko ministrstvo odločilo, je bilo popolno zaprtje šol. Slovenija je v času prvega vala zaprla šole 11 tednov (16. 3. do 5. 6. 2020) in v drugem 10 tednov (19. 10. do 31. 12. 2020), s podaljšanjem tega obdobja vse do predvidoma 18. 1. 2021, torej še dodatne tri tedne. Če povzamemo, da pouk od prvega do osmega razreda traja največ 38 tednov (189 dni), za učence devetega pa celo tri tedne manj (174 dni) (MIZŠ, 2012), so učenci slovenskih osnovnih šol v letu 2020 opravili tretjino obveznih dni pouka v živo. V šolanje na daljavo so se vključevali skoraj vsi učenci. Po podatkih osnovnih šol se ga ni udeleževalo 0,5 %, srednjih šol pa 1,3 %. Naraščanje števila otrok, ki se permanentno šolajo od doma (392 v šolskem letu 2019/20, 687 v 2020/21 – vir MIZŠ), posledično narašča in predstavlja trajnostni izziv nove kibernetike dobe.

Zagotavljanje opreme za šolanje na daljavo šolam in družinam

Že omenjene mednarodne raziskave (OECD, Svet Evrope in dr.) so ugotavljale, kako so šole in družine pripravljene na šolanje na daljavo, in pripravile načrte aktivnosti za neposredno rabo v izobraževanju v času pandemije covida-19. Francoski pedagogi so bili ob začetku epidemije seznanjeni tudi s številnimi navodili, usmeritvami in paketi gradiv za delo na daljavo iz državnega vira. Prav tako v Nemčiji, ki se je že od začetka epidemije naslanjala na ugotovitve omenjene OECD raziskave. Na osnovi priporočil Leopoldine (peta D-HOC izjava) je zvezno ministrstvo poskrbelo za dodatno opremo šol in družin ter zagotovila šolajočim se od doma večjo moč interneta v domačem okolju. Posebna pozornost je bila namenjena otrokom s posebnimi potrebami. V Italiji so se na začetku pandemije vrstile polemike ob ugotovitvi, da so primanjkljaji v računalniški opremljenosti šol, na hitro ne da doseči optimalnega stanja. Ministrstvo za javno šolstvo je vlagalo v opremo šol in učiteljev ter njihovo usposabljanje, družinam so bila dodeljena sredstva za nakup računalnikov ali za povečanje moči interneta. V drugem valu je ministrstvo do potankosti načrtovalo odpiranje in

delovanje šol in ostalih izobraževalnih ustanov ter vključilo tudi regije in lokalne skupnosti ter druge podporne službe v izvedbo pouka v novem šolskem letu. Več modelov, prirejenih različnim pogojem in možnostim izvedbe pouka v živo v varnem okolju, je upoštevalo tudi avtonomijo vodstev šol in jim prepustilo delno odločanje o izvedbi. Šole na Hrvaškem so se trudile, da bi ostale odprte čim dlje, zavedajoč se, da so mnoge družine brez računalnika in interneta. Večja skupina staršev je tudi od ministrstva zahtevala, da se zaradi varnosti sami odločijo, ali bodo poslali otroka v šolo ali se bo izobraževal doma. V pouk na daljavo se je vključila tudi Hrvaška radiotelevizija (HRT) z gradivom, ki je bilo dostopno na različnih brezplačnih platformah. Učitelji niso bili pripravljeni za šolo na daljavo, na začetku pandemije pa tudi ni bilo organiziranih usposabljanj in so bili prepuščeni svoji iznajdljivosti.

Zaprte šol v Sloveniji je nastopilo že zelo zgodaj, za šolanje na daljavo pa naj bi bil slovenski izobraževalni sistem dobro opremljen (OECD, 2018). Smernice ministrstva v juniju 2020 so se posvetile predvsem organizacijskim vidikom šolanja na daljavo, predvidenemu prehodu od šolanja na daljavo na pouk v živo v septembru, na higienske vidike ponovnega odprtja šol, skrb za ranljive skupine in Rome, vzpostavitev DIGI šole, do konca maja pa so tekle informativno-izobraževalne oddaje IZOdrom na RTV SLO (Rupnik Vec, 2020). Opremo za družine so zbirala društva, šole, podarili so jih sponzorji s svojimi donacijami. Za pomoč učiteljem in vodstvom šol je bila vzpostavljena vstopna točka, kjer je bilo mogoče najti sklice na spletne učilnice, gradiva in videokonference. Skupno spletno izobraževalno podporno mesto različnih fakultet slovenskih univerz je ponudilo gradiva za pomoč poučevanju na daljavo v osnovnih in srednjih šolah.

Spremljanje učinkov spremenjenega načina izobraževanja

Na evropski ravni se dogajanja v izobraževalnih sistemih permanentno spremlja. Skrb za »izgubljeno generacijo«, kot nekateri imenujejo šolajočo se mladino v času pandemije, se vse bolj krepi. V razprave se vključujejo državne institucije in raziskovalne skupine, mreže staršev, strokovnjakov in javnosti. Morebitne vplive pandemije na osebnostni in kognitivni razvoj mladih pa raziskujejo Svet Evrope, UNICEF, UNESCO in Svetovna banka. V večini evropskih okolij pa se v kritike vladnega ravnanja vključujejo tudi politične stranke.

V Nemčiji je bila najbolj izstopajoča strokovna podpora Leopoldine s sedmimi paketi priporočil (D-HOC). S svojimi predlogi rešitev in spodbud si je akademija znanosti zastavila za cilj pripomoči k urejanju fizične udeležbe učečih se pri pouku v

danih možnostih in dokler ni bilo cepiva zmanjševati tveganje okužbe v izobraževalnih ustanovah. Ukrepe je predlagala na več področjih, ki so bila že predhodno področja raziskovanja edukacije in so pokrivala vse razsežnosti šolskega polja: od učenja in poučevanja, varstva podatkov in pasti interneta do komunikacije z družinami in podpore ranljivim skupinam. V Italiji so se vrstile dileme na mnenjskih stališčih in raziskovalnih ugotovitvah Nacionalnega raziskovalnega sveta. Ministrica za šolstvo se je odzvala z imenovanjem skupine strokovnjakov različnih področij, ki naj bi predlagala organizacijske, metodološke, materialne in vsebinske rešitve. Na Hrvaškem je ministrstvo za šolstvo izdelalo akcijski načrt, posebej pa so se organizirali starši.

V Sloveniji so šolske oblasti precej sledile podatkom Covid-19 Sledilniku. Odločitve ministrice Simone Kustec, da zapre vse izobraževalne dejavnosti od oktobra dalje, so slonele skoraj izključno na naraščajočem številu okuženih v pandemiji. Več raziskav je dokazovalo šolski politiki, da je treba iskati alternative šolanju na daljavo, in ji predstavilo mnogo predlogov. Še posebno izdelane predloge je ministrici predstavil Strokovni svet za šport (2020). Predlagal je vladi, da ustanovi delovno skupino, ki bi bila pooblaščen za pripravljanje ukrepov za zajeziitev covid-19 s pomočjo šolskega športa. Ministrica je v svojih razlagah o stanju šolstva v pandemiji covid-19 večkrat neprepričljivo izpostavljala znanje, zdravje in zaupanje (Levpušček, 2020). Da se le otroci s posebnimi potrebami morajo vrniti k pouku in terapijam v vzgojno-izobraževalni zavod, je odločilo Ustavno sodišče RS (2021). S primerjalnim pristopom lahko ugotovimo, da se je šolska politika v Sloveniji slabo izkazala. Pandemija je razsajala tudi drugje, vendar so šolske oblasti vložile veliko truda, da bi ji zaprle pot.

Zavod RS za šolstvo je pripravil celostno analizo šolanja na daljavo v prvem valu epidemije. Analiza Rupnik Vec (2020) predstavlja podatke o mnenjih in ugotovitvah slovenskih učiteljev in učiteljic o poučevanju na daljavo ter temu neposrednih praks, izkušnje učencev in učenk o učenju na ta način ter ugotovitve ravnateljic in ravnateljev o karakteristikah pedagoškega vodenja v času zaprtja šol. S pomočjo različnih vprašalnikov ter iz intervjujev vsem tem fokusnim skupinam so raziskovalci na vzorcu 7382 učiteljic in učiteljev, 24.592 učenk in učencev ter dijakinj in dijakov ter 406 ravnateljic in ravnateljev pridobili podatke o tem, kako različni deležniki doživljajo izobraževanje na daljavo, kako je to organizirano, katere so najpogostejše uporabljane oblike in metode dela, kakšna je realizacija ciljev, kako poteka ocenjevanje znanja, kako sta zagotovljeni varnost in spodbudnost učnega okolja, kakšne so zaznane prednosti in pomanjkljivosti takšnega pouka ter nekatere druge vidike.

Tri četrtine učiteljev je poučevanje na daljavo doživljalo kot zahtevnejše, dve tretjini pa kot bolj stresno v primerjavi s poučevanjem v živo. Učitelji, ki so menili, da učence učinkovito pritegnejo k sodelovanju, so obenem presodili, da jih zmorejo učinkovito usmerjati k cilju ter da so pri tem ustvarjalni. Po prevladujočem mnenju učiteljev v raziskavi poučevanje na daljavo zahteva drugačen pogled na to, kaj je znanje. Večina učiteljev na vseh stopnjah izobraževanja je v času prvega vala epidemije enakovredno kombinirala videokonferenčno izvajanje pouka ter usmerjanje učenja učencev s pisnimi navodili. Večina med tistimi, ki so sodelovali v fokusnih skupinah, je za učence, ki so potrebovali posebne pristope, navedla več prilagoditev učnega gradiva in poenostavitev navodil. Pri selekciji učnih vsebin so učitelji uporabljali zlasti dva kriterija: zahtevnost učnih vsebin ter njihovo atraktivnost. Menili so, da narava izobraževanja na daljavo zahteva, da učenec v določeni meri učne dejavnosti opravlja samostojno, za to pa potrebuje več časa, torej prilagojen/razbremenjen kurikulum. Pouk na daljavo je bil miselno stimulativen, saj so dejavnosti učencev zahtevale višje kognitivne ravni: ustvarjalno mišljenje, razumevanje prebranega ter uporabo usvojenega v novih situacijah. Učitelji so napredku učencev sledili prek raznovrstnih dokazil, največ pa s pomočjo praktičnih izdelkov, učnih listov ter ustnih odgovorov na videokonferencah. Znanje učencev so učitelji ocenjevali tudi iz video posredovanih ustnih odgovorov, videokonferenčnih govornih nastopov ter praktičnih izdelkov. Nekateri učitelji so v času izobraževanja na daljavo zaznali hude stiske učencev, na katere so se odzvali z različnimi intervencijami, med drugim s pripravo individualiziranih načrtov za pridobivanje ocen. Pri ocenjevanju znanja na daljavo je 90 % učiteljev izvajalo diferenciacijo, pri čemer so prilagajali način, termin in trajanje ocenjevanja. Učitelji so v času izobraževanja na daljavo nekatere učence bolje spoznali in zaupali v njihove zmožnosti. Učence so v večji meri obravnavali kot partnerje. V času prvega vala epidemije covid-19 so učitelji med seboj, z ravnatelji in starši učenek in učencev dobro sodelovali.

Učenci in dijaki so menili, da so naloge, ki so jih reševali pri pouku na daljavo, manj zahtevne in premalo prilagojene posamezniku. Pouk na daljavo je bolj obremenjeval učence z nižjim učnim uspehom in učence z učnimi težavami kot učence z višjim učnim uspehom. Dve tretjini učencev in dijakov je menilo, da so pri pouku na daljavo pogrešali razlago učitelja. Več kot četrtina dijakov pogosto ni razumela navodil za samostojno delo, ki so jih po spletnih učilnicah ali po e-pošti prejeli od učiteljev. Pri učenju na daljavo je tretjina dijakov in nekaj več kot desetina učencev na predmetni sto-

pnji osnovne šole pogrešala povratno informacijo o rezultatih učenja. Štiri petine učencev in dijakov je samostojno razporejanje časa označilo kot prednost. Večina učencev in dijakov je pogrešala sodelovanje s sošolci. Učenci so pri pouku na daljavo pogosteje kot v razredu izdelovali različne izdelke ter raziskovali, naloge so od njih tudi pogosteje zahtevale uporabo različnih virov. Najpogosteje so učitelji ocenjevali izdelek ali učence s pomočjo videokonference ali s pisanjem testov, ki so jih rešene pridobili na različne načine. Učitelji so učencem pogosto omogočili izbiro časa ocenjevanja, redkeje pa izbiro načina ocenjevanja.

Vodenje šole v času izobraževanja na daljavo je ravnateljem in ravnateljicam pomenilo velik vodstveni napor, iznajdljivost in strateško načrtovanje in organizacijo. Za uspešno zagotavljanje pogojev, da se je pouk na daljavo izvajal, je bilo treba dejavno vključevati vse strokovne delavce, administrativno in tehnično osebje. Poleg tega so vsi zaposleni na šoli potrebovali varno in spodbudno okolje ter podporo in pomoč »svojega« ravnatelja. Le učinkovita komunikacija je omogočila tekoče in uporabno izobraževanje na daljavo.

Rezultati raziskave so nakazali številne aktivnosti, ki jih je bilo treba vpeljati na ravni učenja in pouka, vodstvenega managementa šol in šolskega sistema. Izvajanje izobraževanja s pomočjo digitalne tehnologije se je v času pandemije začelo, njegov stoter, učinkovit in kakovosten vnos v pedagoško prakso pa bo treba temeljito dodelati in nadgraditi.

Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije je septembra 2020 z javnim razpisom namenila raziskovalnim zavodom in raziskovalnim zavodom s koncesijo povečanje financiranja tekočih raziskovalnih programov na teme v zvezi s pandemijo covid-19. Sredstva so bila dodeljena 65 izbranim programom za leti 2020 in 2021. Ta študija je sestavni del raziskovanja Inštituta za jezikoslovne študije ZRS na temo tega razpisa. Prav tako so bila raziskovalcem pri reševanju pandemične situacije namenjena velika sredstva na različnih evropskih razpisih.

SKLEPNE MISLI O RAZMERAH V ČASU PANDEMIJE V SLOVENIJI

V Sloveniji so se v letu 2021 na področju izobraževanja še naprej ohranjale različne varnostne strategije. Začetek pouka v živo za vse šole s 1. marcem, alternativno najprej zahodne, kasneje pa še vzhodne Slovenije, je pomenil veliko olajšanje. Vendar je bilo še veliko dilem v zvezi s testiranjem učiteljev, prostovoljnimi in samodejnimi testiranjem učencev, opravljanjem izpitov in mature ter podobno. Vmes so se dogajali zdrsi na ravni političnega odločanja v zvezi z prilagajanjem izvedbe pouka na daljavo,

ki so sčasoma zaradi svojih nekonsistentnosti doprinesli k odporu učiteljev in učiteljic ter šolajočih se do takega načina izobraževanja. Posegi v pravice do šolanja so, na primer, predstavljale kazni in ovadbe dijakom na protestih (Maribor, 7. 2. 2021). Kljub spoštovanju ukrepov (nošnja mask in upoštevanje obvezne razdalje med protestniki) so bili vsi, ki so v Mariboru nosili transparente z napisi, kot na primer: »Manj zooma, več razuma! Zahtevamo šolo! Dovolj nam je!« ali popisani (mladoletni), ali kaznovani (polnoletni), ali toženi. 15. aprila je pred sodnika za prekrške stopila prva dijakinja, ki je februarja z drugimi mladimi izražala nujnost po izobraževanju v šolskih klopih. 20. aprila je potekala prva obravnava proti trem dijakom na sodišču, in sicer najprej zoper Matica Gosaka, dijaka mariborske gimnazije, ki naj bi se zagovarjal zaradi kršitev predpisov, ki jih je ugotovila policija na omenjenem protestu. Na sodišču je v svojo obrambo povedal, kako so vsi dijaki najprej zvesto sledili pouku na daljavo, kako so ob trajanju tega modela opazili spremembe v odnosu do dela in učenja, kako so se želeli pogovoriti z ministrico, pa so jih na ministrstvu cinično zavrnila,⁴ in kako so se končno odločili, da javno povzdignejo svoj glas. Matic je svoj upor utemeljil: »Ko so človekove pravice zatirane, ko se [nekdo] počuti, da se mu dela krivica, ne more dolgo sedeti doma in stisko prenašati, mora biti slišan in mora imeti možnost, da si svoje življenje obrne v smer, v kateri spet postane človek. Mirni protesti so z razlogom ustavna pravica vsakega državljanca demokratične države.« (Rus, 2021) Matic je tudi povedal, da ne obžaluje svojega dejanja in je nanj ponosen, obravnava na sodišču in na Centru za

socialno delo pa sta neupravičeni. Enako je menila tudi sodnica, ki je na obravnavi postopek ustavila in se Maticu v imenu sodstva opravičila.

Sicer pa je že 15. aprila 2021 ustavno sodišče v enem od svojih sklepov (Ustavno sodišče, 2021) zadržalo izvrševanje 4. člena Odloka o začasni omejitvi gibanja ljudi in prepovedi zbiranja ljudi zaradi preprečevanja okužb s SARS-CoV-2 v delu, ki se nanaša na prepoved shodov.

Kazalci strokovnega monitoringa v zdravstvu, družbeno dogajanje ob pandemiji, potrebe šolstva po poenotenem in učinkovitem ravnanju v izrednih razmerah so postavili politične odločevalce (vlado in ministrstvo) pred preizkušnje, ki jim niso bili kos. Konfuzna, pogosto nasprotujoča si navodila, pozna odzivanja ali sploh umanjkanje odločitev so prepuščali izvajalce in vodstva izobraževanja na vseh ravneh, da si sami poiščejo najboljše rešitve. V naslednjih valovih pandemije jim je ta izkušnja pomagala in jih opremila z mnogimi znanji, veščinami in preizkušenimi ravnanji. Doprinešili so k obstanku in izvedbi izobraževanja v izrednih okoliščinah nadaljnjega širjenja pandemije v Sloveniji.

ZAHVALE

Zahvaljujem se raziskovalkama programske skupine Irini Moiri Cavaion, ki je sodelovala pri povzemanju uradnih predpisov za krizno upravljanje šolskega sistema v Italiji, in Barbari Riman, ki je prispevala predstavitev strategij in ukrepov v izobraževanju na Hrvaškem v času pandemije covid-19, za njun prispevek k vsebini tega članka.

⁴ »Glede postopkov proti 7 dijakom, ki so pred tedni protestirali v Mariboru, je ministrica mnenja, da mladi vstopajo v svet odraslosti, s čimer tudi postajajo odgovorni za svoje odločitve, za katere naj prevzemajo tudi odgovornost.« (Vlada Republike Slovenije, 2021)

LA GESTIONE DELLA PANDEMIA DI COVID-19 NEI SISTEMI EDUCATIVI: STUDIO COMPARATIVO DELLE STRATEGIE DI CRISI, DELLE POLITICHE E DELLE AZIONI DELLE AUTORITÀ IN PAESI SELEZIONATI IN RISPOSTA ALLA PANDEMIA

Lucija ČOK

Centro di ricerche scientifiche, Via Garibaldi 1, 6000 Koper – Capodistria, Slovenia
e-mail: Lucija.cok@zrs-kp.si

SINTESI

Lo studio comparativo delle strategie, delle politiche e delle misure governative nel campo dell'educazione durante il periodo di crisi, causata dalla pandemia di Covid-19 su un campione di paesi europei selezionati (Francia, Germania, Italia e Croazia) e della Slovenia presenta un contributo scientifico alla conoscenza dello stato delle cose e un'analisi dell'operato nella prima e nella seconda ondata della pandemia. La ricerca si basa su documenti dei singoli governi, servizi governativi e quelli sanitari, sulle ricerche degli enti scolastici, istituti di ricerca e associazioni professionali. La selezione delle misure governative, il conseguente loro effetto nonché il ripristino della situazione desiderata altrove sono confrontati con le misure e i loro effetti in Slovenia. Oltre a descrivere l'operato dei decisori nei paesi esaminati confrontiamo il loro effetto temporaneo e, di conseguenza, il loro potenziale per ristabilire la situazione desiderata mentre e dopo la pandemia di covid-19. Nella discussione confrontiamo gli effetti delle strategie educative di sicurezza altrove con le strategie della politica scolastica slovena proponendo modelli organizzativi, adattabili alla situazione pandemica o simili casi di emergenza. Lo studio è parte integrante di una ricerca più ampia nel programma di ricerca del Centro di ricerca scientifica di Capodistria "Dimensioni della slovenità tra il locale e il globale all'inizio del terzo millennio" nel contesto della stessa ricerca, ampliata durante 2020 e il 2021 sull'emergere dell'epidemia di Covid-19 (Analisi comparativa delle strategie, delle politiche e delle azioni di crisi da parte delle autorità in risposta alla pandemia di Covid-19 e dei loro risultati nei paesi europei e al livello globale).

Parole chiave: sistemi educativi, pandemia covid-19, strategie e misure statali, modelli e adattamenti, studio comparativo

VIRI IN LITERATURA

Barrett, Margaret S. (2020): The Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture, Council of Europe: Policy context, content and impact. *London Review of Education*, 18, 1, 1–18.

Boljka, Urban, Narat, Tamara, Rosič, Jasmina & Mateja Nagode (2020): Življenje otrok v času epidemije novega koronavirusa. Končno poročilo. Ljubljana, Inštitut RS za socialno varstvo. <https://public.flourish.studio/story/463626/> (zadnji dostop: 2021-10-02).

Bufon, Milan (2020): Ethnos in topos: družbene spremembe in narodnostna podoba slovenskih krajev na Tržaškem od leta 1910 do leta 2015. Ljubljana, Slovenska matica; Koper, Znanstveno-raziskovalno središče, Annales ZRS.

Byram, Michael, Barrett, Martyn, Golubeva, Irina, Aron, Angelika, Jouhanneau, Christelle, Kumplulainen, Kristina, Losito, Bruno, Natsvlshvili, Natia, Rus, Călin, Stăslavskă, Olena & Louise Tranekjaer (2021): A Portfolio of Competences for Democratic Culture – Standard version. Council of Europe. <https://book.coe.int/en/human-rights-democratic-citizenship-and-interculturalism/9447-pdf-a-portfolio-of-competences-for-democratic-culture-standard-version.html> (zadnji dostop: 2021-10-06).

Camera (2022): Provvedimento: Misure sull'emergenza coronavirus (COVID-19) – Quadro generale. 14 marzo 2022. Camera dei deputati. Legislatura. https://www.camera.it/temiap/documentazione/temi/pdf/1203754.pdf?_1588279335853 (zadnji dostop: 2022-03-16).

CITESCOLAIRE (2021): Fin d'année scolaire 2020–2021: le mot du proviseur. <https://www.citescolairehugorenoir.org/project/9568/> (zadnji dostop: 2021-03-09).

CNR (2020): La famiglia e la scuola ai tempi del Covid-19. Roma, Consiglio Nazionale delle Ricerche. <https://www.cnr.it/en/news/9421/la-famiglia-e-la-scuola-ai-tempi-del-covid-19>. maj 2020 (zadnji dostop: 2021-10-02).

Conseil Scientifique (2021): Avis du Conseil scientifique Covid-19 11 mars 2021 Anticiper et différencier les stratégies pour sortir des phases aiguës de l'épidémie. https://solidarites-sante.gouv.fr/IMG/pdf/avis_conseil_scientifique_11_mars_2021.pdf (zadnji dostop: 2022-07-14).

Corriere.it (2021): Il confronto tra le elezioni 2021 e le ultime elezioni, città per città e partito per partito. https://www.corriere.it/politica/elezioni/21_ottobre_04/confronto-elezioni-2021-ultime-citta-partito-9a1532a8-250d-11ec-807b-86d461d54829.shtml (zadnji dostop: 2022-07-14).

Council of Europe (2020): Roadmap for Action on the Council of Europe education response to COVID-19. Deklaracija Ministrov za izobraževanje, Atene 26. 10. 2020. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/responding-to-covid-19-crisis-ministers-of-education-conference> (zadnji dostop: 2021-10-02).

COVID-19 Sledilnik. <https://covid-19.sledilnik.org/sl/> (zadnji dostop: 2021-12-30).

Čok, Lucija & Moira Irina Cavaion (2015): Virtual and Live in the Second Language Classroom. V: Schrammel-Leber, Barbara & Christina Korb (ur.): *Dominated Languages in the 21st Century: Papers from the International Conference on Minority Languages XIV*. Graz, Karl-Franzens-Universität, 208–223.

Divjak, Blaženka (2020): Smjernice osnovnim i srednjim školama vezano uz organizaciju nastave na daljinu uz pomoć informacijsko – komunikacijske tehnologije. <https://mzo.gov.hr/vijesti/smjernice-osnovnim-i-srednjim-skolama-vezano-uz-organizaciju-nastave-na-daljinu-uz-pomoc-informacijsko-komunikacijske-tehnologije/3585> (zadnji dostop: 2020-01-03).

EDUSCOL (2020): Ministère de l'éducation nationale de la jeunesse. <https://eduscol.education.fr/2227/plan-de-continue-pedagogique> (zadnji dostop: 2021-02-10).

EPAN Education Policy Advisors' Network (2020): RFCDC – Learning activities based on the COVID-19 pandemic (coe.int) (zadnji dostop: 2022-07-28).

European Commission (2017): Reflection Paper on the Social Dimension of Europe. European Commission COM(2017) 206 of 26 April 2017. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/reflection-paper-social-dimension-europe_en.pdf (zadnji dostop: 2021-12-10).

Eurostat (2020): Podatkovni zbir. <https://ec.europa.eu/eurostat> (zadnji dostop: 2021-02-10).

Gebeil, Sophie, Martin, Pierrine & Christine Felix (2020): Cours à distance: qu'en pensent vraiment les étudiants? <https://theconversation.com/cours-a-distance-when-pensent-vraiment-les-etudiants-152265> (zadnji dostop: 2022-03-09).

GZS (2020): Strokovni nasveti. <https://www.gzs.si/koronavirus/vsebinska/Splo%C5%A1ni-poslovni-nasveti/Aktualne-razmere/Za%C4%8Dasne-prepovedi-in-drugi-odloki> (zadnji dostop: 2021-12-30).

Hrvatski pravni centar (2020): Utjecaj širenja bolesti Covid-19 na jačanje mobilnosti učenika, studenata, istraživača, nastavnika i drugog osoblja unutar EU. Projekt „StudentWatch“.

Ivaldi, Gille & Oscar Mazzoleni (2020): Inquiétudes économiques face à la covid-19: Un terreau pour le vote national-populiste. Fondation Jean-Jaures. <https://jean-jaures.org/nos-productions/inquietudes-economiques-face-a-la-covid-19-un-terreau-pour-le-vote-national> (zadnji dostop: 2020-12-18).

I. Z. (2021): Lovrić: Od 8. veljače u školu možda idu svi srednjoškolci. HRT Vijesti, 29. 1. 2021. <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/o-epidemioloskim-mjerama-u-emisiji-u-mrezi-prvog-352784> (zadnji dostop: 2021-02-01).

Kelly, Peter & Hans-Georg Kotthoff (2017): PISA. National and Regional Education Policies and Their Effect on Mathematics Teaching in England and Germany. *Research in Comparative and International Education*, 3, 318–332.

Lawn, Marvin & John Furlong (2010): The Disciplines of Education in the UK: Between the Ghost and the Shadow. V: Furlong, John & Marvin Lawn (eds.): *Disciplines of Education. Their Role in the Future of Education Research*. London, Routledge, 1–12.

Leopoldina (2020a): Coronavirus Pandemic in Germany: How Education can Succeed in Times of Crises. <https://phys.org/news/2020-10-coronavirus-pandemic-germany-crises.html> (zadnji dostop: 2021-10-06).

Leopoldina (2020b): The Coronavirus Pandemic: Towards a Crisis-Resistant Education System. https://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/2020_10_01_Corona_Education_System_EN.pdf (zadnji dostop: 2022-07-27).

Leopoldina (2020c): Coronavirus Pandemic: Use the End of Year Holidays to Impose a Strict Lock-down. https://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/2020_Leopoldina_7th_ad-hoc_statement_en.pdf (zadnji dostop: 2022-07-27).

Levpušček, Danijela (in STA) (2020): Šola bo! 1. septembra gremo v šolo vsi. 24ur.com. <https://www.24ur.com/novice/korona/sola.html> (zadnji dostop: 2020-08-27).

Luzar, Ivan (2020): Kronologija korone u Hrvatskoj: Ovako je, u 25 dana, rastao broj zaraženih. Telegram. Hr. <https://www.telegram.hr/zivot/kronologija-korone-u-hrvatskoj-ovako-je-u-25-dana-rastao-broj-zarazenih/> (zadnji dostop: 2020-12-30).

MIUR (2020a): Piano scuola 2020–2021. Documento per la pianificazione delle attività scolastiche, educative e formative in tutte le Istituzioni del Sistema nazionale di Istruzione. <https://www.miur.gov.it/documents/20182/2467413/Le+linee+guida.pdf/4e4bb411-1f90-9502-f01e-d8841a949429> (zadnji dostop: 2022-02-12).

MIUR (2020b): Coronavirus, Azzolina: »Istituito Comitato di esperti. Metteremo rapidamente a punto il nostro piano per la Scuola«. <https://www.miur.gov.it/-/coronavirus-azzolina-istituito-comitato-di-esperti-metteremo-rapidamente-a-punto-il-nostro-piano-per-la-scuola-> (zadnji dostop: 2022-07-27).

MIZŠ (2012): Pravilnik o šolskem koledarju za osnovne šole. Uradni list RS, št. 50/2012, 56/12.

MIZŠ (2020a): Okrožnica MIZŠ o usmeritvah izvajanja vzgojno-izobraževalnega dela od 19. 10. 2020. <https://www.sviz.si/koronavirus-dokumenti-ministrstev/> (zadnji dostop: 2022-07-28).

MIZŠ (2020b): Poročilo o izvedbi ukrepov na področju vzgoje in izobraževanja v času epidemije covid-19. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, junij 2020. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Okroznice/Porocilo-o-izvedbi-ukrepov-VIZ-v-casu-epidemije-Covid-19.pdf> (zadnji dostop: 2022-02-12).

MZO (2020): Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s COVID-19., kolovoz 2020. [https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Modeli%20i%20preporuke%20za%20provedbu%20nastave%20u%202020-2021%20\(29.8.2020\).pdf](https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Modeli%20i%20preporuke%20za%20provedbu%20nastave%20u%202020-2021%20(29.8.2020).pdf) (zadnji dostop: 2020-12-30).

Novinarska konferenca MIZŠ (2021): Novinarska konferenca MIZŠ, 4. 3. 2021.

OECD (2018): TALIS – The OECD Teaching and Learning International Survey 2018. <https://www.oecd.org/education/talis/talis-2018-data.htm> (zadnji dostop: 2021-10-02).

OECD (2020): School Education during covid19. Were Teachers and Student Ready? OECD Country note. Germany. <http://www.oecd.org/education/Germany-coronavirus-education-country-note.pdf> (zadnji dostop: 2021-12-12).

Osnovna šola dr. Bogomirja Magajne Divača (2020): Spletna stran OŠ Divača. <http://www.os-divaca.si/2020/03/20/po-prvem-tednu-pouka-na-daljavo-nas-je-obiskala-pomlad/> (zadnji dostop: 2020-12-30).

Pauček Šljivak, Martina (2020): Od ponedjeljka nema škole, a učitelji nisu spremni za online nastavu: »Bit će improvizacija«. Index.hr. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/od-ponedjeljka-nema-skole-a-ucitelji-nisu-spremni-za-online-nastavu-bit-ce-improvizacija/2164944.aspx> (zadnji dostop: 2020-12-30).

Podkrižnik, Mimi (2021): Francoski učenici še naprej v šolo. Delo Svet, 8. 1. 2021.

Pravobranitelj za djecu (2020): Održana konferencija pravobraniteljice o zaštiti djece u vrijeme epidemije COVID-19. <https://dijete.hr/odrzana-konferencija-pravobraniteljice-o-zastiti-djece-u-vrijeme-epidemije-covid-19/> (zadnji dostop: 2020-12-30).

Puklek Levpušček, Melita (2020): Učenici zadnje triade OŠ in dijaki o učenju na daljavo v času epidemije COVID-19. Ljubljana, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Rupnik Vec, Tanja (ur.) (2020): Analiza izobraževanja na daljavo v času prvega vala epidemije covida-19 v Sloveniji. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-X3BSQ9IN/d1f7defb-e0fa-4ad5-a9c5-975068de1020/PDF> (zadnji dostop: 2022-05-13).

Rus, Urška (2021): Dijak, ki je zahteval šolo, ne bo kaznovan. Dnevnik, 20. 4. 2021. <https://www.dnevnik.si/1042953624> (zadnji dostop: 2022-07-27).

Schriewer, Jürgen (2017): Between the Philosophy of Self-Cultivation and Empirical Research: Education Studies in Germany. V: Whitty, Geoff & John Furlong (eds.): *ERIC – EDIC – ED574290 – Knowledge and the Study of Education: An International Comparison*. Oxford, Symposium Books, (zadnji dostop: 2022-07-29).

Inicijativa »Sigurnost prije svega« (2020): Inicijativa – sigurnost prije svega – mogućnost odabira konvencionalne ili online nastave za 2020./2021. <https://www.hrt.hr/uploads/media/Otvoreno-pismo-roditelja-Ministarstvu.pdf> (zadnji dostop: 2020-12-30).

SLOfit (2020): Upad gibalne učinkovitosti in naraščanje debelosti slovenskih otrok po razglasitvi epidemije COVID-19. Novinarska konferenca. SLOfit, 22. September 2020. https://www.slofit.org/Portals/0/Clanki/COVID-19_razvoj_otrok.pdf?ver=2020-09-24-105108-370 (zadnji dostop: 2022-02-12).

Solau, George (2003): Évaluation, concertation et processus de décision, *Revue internationale d'éducation de Sèvres*, 32, 81–91.

Strokovni svet RS za splošno izobraževanje (2020): Zapisnik 210. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje, 19. 11. 2020. Ljubljana, MIZŠ.

Strokovni svet za šport (2020): Izredna videokonferenca, 10. 11. 2020.

STA (2021): STA šolstvo. <https://www.sta.si/2930705/na-ministrstvu-za-zdravje-predstavitev-ukrepov-v-vzgoji-in-izobrazevanju-za-ravnatelje-in-sindikate> (zadnji dostop: 2022-03-16).

Turk Niskač, Barbara (2020a): »Koronazmagovalci znanja«: pouk na daljavo in nove oblike discipliniranja. /ILTERNATOR/ Misliti znanost. <https://www.alternator.science/en/longer/koronazmagovalci-znanja-pouk-na-daljavo-in-nove-oblike-discipliniranja/> (zadnji dostop: 2022-05-13).

Turk Niskač, Barbara (2020b): Družabni pomen delovnih opravil: Kako misliti delo v otroštvu. Podoktorski projekt. <https://www.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/druzabni-pomen-delovnih-opravil-kako-misliti-delo-v-otrostvu> (zadnji dostop: 2022-05-13).

Upute HZJZ (2020): Upute HZJZ za vrtiće, osnovne i srednje škole u školskoj godini 2020./2021. Hrvatski javod za javno zdravstvo. <https://www.koronavirus.hr/upute-hzjz-za-vrtice-osnovne-i-srednje-skole-u-skolskoj-godini-2020-2021/770> (zadnji dostop: 2021-01-02).

Ustavno sodišče (2021): Odločba U-I-50-21/39. <https://www.us-rs.si/wp-content/uploads/2021/07/U-I-50-21-Odlocba.pdf> (zadnji dostop: 2022-07-13).

Vlada Republike Hrvatske (2020): Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu, 13. ožujka 2020. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_03_29_670.html (zadnji dostop: 2022-07-14).

Vlada Republike Slovenije (2020a): Slovenija razglasila epidemijo novega koronavirusa. Odredba o razglasitvi epidemije covid-19. <https://www.gov.si/novice/2020-03-12-slovenija-razglasila-epidemijo-novega-koronavirusa/> (zadnji dostop: 2022-07-29).

Vlada Republike Slovenije (2020b): Načrt in ukrepi za 2. val koronavirusa. <https://www.gov.si/novice/2020-10-06-predsednik-vlade-janez-jansa-predstavil-nacrt-in-ukrepe-za-2-val-koronavirusa/> (zadnji dostop: 2022-07-29).

Vlada Republike Slovenije (2021): Novinarska konferenca, 4. 3. 2021 | Facebook.

Žerak, Urška, Podlogar, Neža, Lišič, Amelija, Lavrih, Lana, Fricelj, Nina & Mojca Juriševič (2021): Značilnosti učne samoregulacije študentov pri študiju na daljavo med epidemijo covid-19. *Sodobna pedagogika*, 72, posebna izdaja, 234–251.